

CZU [341.645(4):341.231.14]:341.4

PRECEDENTE CtEDO ÎN MATERIE PENALĂ – NOȚIUNE ȘI DOMENIU DE APLICARE

Radion COJOCARU,
dr. în drept, conf. univ.

În Republica Moldova atât la nivel de legislativ, cât pe plan practic au fost obținute unele progrese în ceea ce privește implementarea standardelor CEDO în jurisprudența națională. Totuși sunt necesare cercetări și abordări continue pentru eliminarea multiplelor deficiențe cauzate de capacitatea insuficientă a sistemului. Întru pregătirea profesioniștilor de înaltă calificare, care ar promova principiile și standardele internaționale prescise în materie, este necesar de a modela studierea avansată a elementelor de drept penal în corelație cu noile realități juridice parcurse de către societate.

Cuvinte-cheie: jurisprudență, precedent, drept penal european, precedente normative, precedente interpretative etc.

PRECEDENTS OF ECtHR IN CRIMINAL MATTER – NOTION AND DOMAIN OF APPLICATION

Radion COJOCARU,
PhD, associate professor

Some progress has been made regarding the implementation of ECHR standards in the national case law, both at the legislative and practical levels, in the Republic of Moldova. However, continuous research and approaches are needed to eliminate the multiple deficiencies caused by the insufficient system capacity. In order to train the highly qualified professionals, who would promote the international principles and standards prescribed in the field; it is necessary to model the advanced study of the elements of criminal law in correlation with the new legal realities crossed by the society.

Keywords: jurisprudence, precedent, European criminal law, normative precedents, performing precedents etc.

Introducere. Unica instanță care este în drept să ofere interpretări oficiale privind aplicarea Convenției Europene a Drepturilor Omului (în continuare CEDO), prin intermediul hotărârilor sale, este Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare CtEDO). În sensul art. 46 din Convenția europeană, hotărârile CtEDO au forță obligatorie. Prin aderarea la Convenție, statele-contractante s-au angajat să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții în litigiile în care ele sunt părți. Pe de o parte, interpretările CtEDO cuprinse în hotărârile sale, adoptate în privința Republicii Moldova, sunt obligatorii pentru instanțele judecătorești naționale. Pe de altă parte, instanțele judecătorești naționale, în scopul respectării drepturilor omului și a libertăților

fundamentale, urmează să ia în considerare și jurisprudența CtEDO stabilită în hotărârile sale în raport cu alte state-părți la Convenția Europeană. În această ordine de idei, instanțele judecătorești vor aplica jurisprudența CtEDO în cazul în care circumstanțele cauzei ce se examinează sunt similare circumstanțelor care au fost examinate de către instanța europeană și asupra cărora aceasta s-a pronunțat.

Fiind unicul interpret al Convenției, CtEDO a definit în mod constant conceptul de penal, respectând trei criterii de bază. Primul criteriu este încadrarea juridică a infracțiunii în conformitate cu legislația națională, al doilea este caracterul infracțiunii, al treilea fiind gradul de severitate a pedepsei riscate de către persoana care a săvârșit infracțiunea.

Curtea europeană a statuat că natura penală a pedepsei poate fi dedusă atât din caracterul general al normei, cât și din scopul pedepsei, care se referă la descurajare și la caracterul său punitiv. Această definiție a fost acceptată pe scară largă, delimitând-o, așa cum o face dreptul penal, de alte ramuri ale dreptului [1, p. 2].

Conținut de bază. CEDO a fost semnată la Roma pe 4 noiembrie 1950 și a intrat în vigoare pe 3 septembrie 1953. Prin elaborarea Convenției și a Protocoloalele sale adiționale, s-a urmărit apărarea mai multor drepturi și libertăți fundamentale ce au ca titulari persoane fizice, privite individual, precum și diverse entități sociale, cu excepția oricăror structuri statale. Republica Moldova, ca stat membru al Consiliului Europei, și, în același timp, ca stat care urmărește realizarea aspirației de integrare în Uniunea Europeană, a ratificat CEDO prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24.07.1997.

Scopul Convenției europene este strâns legat de scopurile Consiliului Europei, prima instituind două mijloace principale de promovare ale acestora:

1. *Apărarea drepturilor și libertăților fundamentale.* Prin aderarea la Consiliul Europei, statele membre se angajează în mod ferm ca pe lângă multiplele obligații pe care și le asumă, să implementeze prevederile Convenției europene. Acest lucru presupune, pe de o parte, asigurarea pe plan național a respectului acestor drepturi, iar pe de altă parte, aducerea unei contribuții eficiente pe plan european la realizarea garanției lor colective instituite prin Convenție.

2. *Dezvoltarea drepturilor și libertăților fundamentale.* Convenția europeană nu-și propune doar apărarea drepturilor și libertăților fundamentale, ci și dezvoltarea continuă a acestora. Sub acest aspect, autorii Convenției europene au fost destul de previzibili în raport cu relațiile sociale care se află într-un proces evolutiv perpetuu, necesitând o adaptare juridică a acestora. Pe de o parte, prin procesul

de elaborare și adoptare a Protocoloalelor adiționale, prevederile Convenției sunt supuse unui proces continuu de adaptare la realitățile timpului. Pe de altă parte, însăși jurisprudența Curții europene, la soluționarea cererilor prin care se pretind încălcări ale drepturilor fundamentale, ia în considerare noile procese sociale care însoțesc cauzele supuse examinării. Prin urmare, Convenției europene îi este propriu un caracter evolutiv pronunțat al drepturilor omului, fiind astfel, un „instrument viu” ce trebuie interpretat în lumina condițiilor actuale de viață. De exemplu, într-o speță Curtea nu a exclus că anumite fapte calificate anterior ca „tratamente inumane” sau „tratamente degradante”, și nu ca tortură, ar putea primi o calificare diferită în viitor. Nivelul crescut de exigență în materia protecției drepturilor omului și a libertăților fundamentale implică, paralel și ineluctabil, o și mai mare fermitate în aprecierea atingerilor aduse unor valori fundamentale ale unei societăți democratice [2].

La baza elaborării acestor norme prescrise de Convenția europeană stă concepția și voința comună de abordare a valorilor și intereselor sociale promovate de statele comunitare referitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Acest lucru derivă din teza a V-a a Preambulului Convenției: *Reafirmând atașamentul lor profund față de aceste libertăți fundamentale care constituie temelie însăși a justiției și a păcii în lume și a căror menținere se bazează în mod esențial, pe de o parte, pe un regim politic cu adevărat democratic, iar pe de altă parte, pe o concepție comună și un respect comun drepturilor omului din care acestea decurg.*

Reieșind din caracterul evolutiv al aplicării prevederilor Convenției europene de către instanța europeană, se poate constata că în prezent asistăm la o modelare continuă a politicii penale de protejare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

În conformitate cu art. 32 din Conven-

ția europeană, misiunea specifică a instanțelor europene este interpretarea și aplicarea prevederilor acesteia. În cazul în care acestor prevederi li se dă o interpretare contrară, necorespunzătoare cu cea dată de Curtea europeană, se aduce o încălcare gravă a normelor constituționale interne, care recunosc superioritatea prevederilor Convenției europene. În cazul R. Moldova este vorba de art. 4 din Constituție, care proclamă superioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor omului față de cele naționale.

Astfel, reglementările prevăzute de Convenția europeană, precum și hotărârile pronunțate de către Curtea europeană au o forță juridică superioară normelor interne ce alcătuiesc sistemele naționale de drept. Hotărârile instanței europene nu au doar autoritatea de lucru judecat, ci și autoritatea de lucru interpretat, autoritate ce depășește limitele cazurilor concrete soluționate de către Curte.

În contextul exercitării competenței sale contencioase, Curtea europeană, întru garantarea drepturilor și libertăților fundamentale, a formulat în adresa statelor semnatare mai multe obligații cu caracter pozitiv și negativ. Izvorul nemijlocit al acestor obligații adresate statelor semnatare îl constituie jurisprudența CtEDO.

Aceste obligații pot fi atât materiale (substanțiale), cât și formale (procesuale). La categoria celor materiale se referă obligațiile ce rezultă din interpretarea drepturilor substanțiale, iar la categoria celor formale se referă obligațiile ce rezultă din interpretarea drepturilor procedurale.

Printre obligațiile pozitive, ce derivă din interpretarea drepturilor materiale, fac parte și anumite obligații de natură penală, prin care statelor părți la Convenție le sunt prescrise anumite standarde ce vizează protecția penală a drepturilor și libertăților fundamentale. Astfel, aceste obligații se referă la politica penală incriminatoare și de prevenire a faptelor prejudiciabile, care într-un mod sau altul

atentează la relațiile sociale din domeniul protejării drepturilor și libertăților fundamentale. Cu titlu de exemplu, la categoria acestor obligații pot fi atribuite următoarele:

⇒ **protejarea dreptului la viață.** Într-o speță, Curtea europeană a subliniat expres că în virtutea art. 2 CEDO statul contractant urmează nu doar să se abțină de la privarea intenționată și ilegală de viață, dar, de asemenea, să adopte măsuri corespunzătoare în ordinea de drept internă pentru a salvarda viețile persoanelor aflate sub jurisdicția sa. Aceasta presupune obligația de bază a statului de a asigura dreptul la viață prin implementarea unui cadru legal și administrativ adecvat pentru a preveni comiterea de infracțiuni contra persoanei, urmat de stabilirea unei mașinării juridice în vederea prevenirii, suprimării și pedepsirii violării acestor norme [3]. Se poate observa că instanța europeană formulează această obligație nu doar în raport cu protejarea dreptului la viață, ci și a persoanei în general, care se caracterizează prin mai multe atribuite protejate prin mijloace penale: sănătatea, integritatea corporală, libertatea fizică și psihică, libertatea și inviolabilitatea sexuală etc.

⇒ **protejarea împotriva maltratării și a torturii.** În speță, reclamantul (minor) a pretins că deși s-a stabilit că tatăl său vitreg îl maltrata, ultimul a fost achitat de către instanța de judecată internă în conformitate cu normele britanice relevante, care stabileau legalitatea pedepsei corporale aplicate copiilor. În acest caz, Curtea a conchis asupra necesității stabilirii unei legislații penale în ceea ce privește incriminarea pedepselor fizice aplicate de către părinți față de copiii lor [4].

⇒ **asigurarea inviolabilității fizice, morale și sexuale a persoanelor.** Curtea europeană a enunțat că, deși obiectul de protecție al art. 8 din Convenție este, în esență, protejarea individului împotriva ingerințelor arbitrare din partea autorităților publice, acesta nu doar obligă statul să se abțină de la o astfel de

interferență. Această obligație negativă poate fi completată cu obligații pozitive inseparabile de respectare reală a vieții private sau de familie. Aceste obligații pot implica adoptarea de măsuri eficiente menite să asigure respectarea vieții private chiar și în sfera relațiilor între indivizi. Curtea a constatat că guvernul olandez a eșuat să asigure dreptul reclamantei Y. la respectarea vieții sale private în aspectul integrității fizice și morale (inclusiv sexuale) și a cerut statului reclamat să intervină prin adoptarea unei legislații penale de protecție specială pentru persoane vulnerabile de această categorie [5] etc.

Orice stat semnatar al Convenției, inclusiv R. Moldova, dispune de mai multe mijloace de asigurare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Din categoria acestor mijloace fac parte și cele cu caracter juridico-penal, care, reieșind din prevederile art. 2 C.pen. al R. Moldova, au ca scop protejarea valorilor sociale, printre care se înscriu drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei sau personalitatea umană, în general. Acest tip de protecție se realizează printr-un mecanism propriu dreptului penal, ce constă în incriminarea faptelor prejudiciabile care pun în pericol sau dăunează efectiv relațiile sociale referitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei, precum și prin instituirea unor pedepse ce pot fi aplicate făptuitorilor pentru realizarea unor asemenea practici infracționale.

Codul penal în vigoare al R. Moldova conține mai multe reglementări incriminatoare destinate protejării exclusive a drepturilor și libertăților persoanei. Aceste incriminări sunt dislocate în cinci capitole ale Părții speciale a C.pen.: Capitolul II – Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei; Capitolul III – Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei; Capitolul IV – Infracțiuni privind viața sexuală; Capitolul V – Infracțiuni contra drepturilor politice, de muncă și altor drepturi constituționale ale cetățenilor; Capitolul VII – Infracțiuni contra familiei și a minorilor.

Interpretările date Convenției europene de către instanța europeană în materie penală pot fi considerate ca adevărate precedente judiciare, la aplicarea legislației penale naționale în domeniul protejării drepturilor omului. În general, prin precedent se are în vedere o hotărâre asupra unui caz concret, prin care judecătorul, pe de o parte, îi obligă pe participanți la anumite acțiuni sau inacțiuni, iar pe de altă parte, formulează prin hotărârea sa o regulă de drept care este obligatorie pentru instanțele de același grad sau ierarhic inferioare la rezolvarea unor cazuri analoage.

Precedentul judiciar este format din două părți: *ratio decidendi* adică principiul, interpretarea sau norma de drept pe care o compune și *obiter dictum* – considerentele, reflecțiile juridice făcute de judecător pe marginea speței.

Interpretările Curții europene conțin ambele elemente inerente unui precedent judiciar. Pe de o parte, orice hotărâre a Curții europene conține un *ratio decidendi*, materializat în interpretări date prevederilor Convenției și care au o forță juridică obligatorie pentru statele membre, iar, pe de altă parte, aceste interpretări sunt motivate prin *obiter dictum*, adică prin reflecțiile și argumentele judecătorilor europeni care justifică soluția luată.

Reieșind de conținutul precedentelor judiciare în materie penală și aria de aplicare a acestora în dreptul intern, acestea pot fi divizate în două categorii:

1. Precedentele cu caracter normativ sunt precedentele Curții europene care au stat la baza creării sau modificării unor norme penale naționale. Apriori aceste precedente sunt obligatorii pentru tălmăcirea sensului legii penale. În speță, poate fi oferit drept exemplu art. 166¹ C.pen. al R. Moldova, la care se prevede răspunderea penală pentru **tortură, tratamente inumane sau degradante**. Această normă incriminatoare a fost formulată în baza interpretărilor Curții europene pe marginea art. 3 din Convenția europeană.

Pe de o parte, anume jurisprudența Curții a stat la baza transferării incriminării de la art. 309¹ C.pen. (Capitolul XIV Infrațiuni contra justiției) la art. 166¹ C.pen. (Capitolul III Infrațiuni contra libertății cinstei și demnității persoanei), considerându-se că infracțiunea nu atentează atât la actul de înfăptuire al justiției, cât la personalitatea umană. Pe de altă parte, însuși câmpul incriminator a fost definit reieșindu-se din jurisprudența Curții, care face o distincție netă între **tortură** și **tratamentul inuman** sau **degradant**, legiuitorul autohton sancționându-le într-un mod diferențiat. Într-o speță, Curtea a considerat tratamentul ca fiind „inuman”, deoarece *inter alia* acesta a fost premeditat, a fost aplicat ore în șir și a cauzat fie leziuni corporale, fie suferințe fizice sau psihice intense. Curtea a considerat un tratament ca fiind „degradant”, deoarece el a cauzat victimelor sentimente de frică, îngrijorare și inferioritate capabile să le umilească și să le înjosească. Pentru a determina dacă o anumită formă de maltratare poate fi calificată drept tortură, Curtea trebuie să ia în vedere distincția prevăzută în art. 3 dintre acest termen și cel de tratament inuman sau degradant. Așa cum ea a constatat anterior, intenția a fost ca Convenția, printr-o astfel de distincție, să acorde un stigmat special tratamentului inuman deliberat care cauzează suferințe foarte grave și crude; aceeași distincție este prevăzută în articolul 1 al Convenției Națiunilor Unite împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante [6]:

2. Precedentele cu caracter interpretativ, care desemnează o interpretare a Curții din care rezultă în mod direct sau indirect o tălmăcire obligatorie a normei juridico-penale. În acest caz, regula interpretativă instituită printr-o hotărâre a Curții europene, urmează a fi luată în considerare în mod obligatoriu la interpretarea normei incriminatorie din legislația internă. De exemplu, în baza jurisprudenței instanței europene poate fi stabilit

momentul de debut al vieții, aspect absolut necesar de cunoscut la calificarea omorurilor. Astfel, s-a statuat că dreptul la viață începe din momentul nașterii, copilul nenăscut nu intră sub incidența art. 2 din Convenție. Prevederile art. 2 din Convenție nu pot fi aplicate înainte de nașterea **unei persoane nenăscute** [7]. Un copil care urmează să se nască nu poate fi considerat persoană care ar intra sub protecția dispoziției alin. (2) din Convenție, deoarece dreptul său la viață dacă există este limitat implicit prin dreptul la viață și sănătate al mamei sale.

Normele juridico-penale naționale urmează să protejeze drepturile și libertățile fundamentale reieșind din conținutul, întinderea și limitările acestora instituite prin prevederile Convenției și interpretările făcute de către instanța europeană. Prin interpretarea legislației penale conținutul acestor drepturi și libertăți nu poate fi distorsionat într-un al sens decât cel avut în vedere de Convenție. Este obligatorie folosirea jurisprudenței Curții europene de către judecători, procurori și ofițeri de urmărire penală atunci când se pune problema interpretării conținutului drepturilor și libertăților fundamentale supuse protecției penale. De exemplu, noțiunii de **domiciliu**, prevăzute la art. 179 C.pen. nu i se poate da o altă interpretare decât cea care rezultă din art. 8 al Convenției europene.

Precedentele Curții europene existente în materie penală urmează a fi delimitate de precedentele din materia procesual-penală sau care rezultă din garanțiile procesuale. De exemplu, din categoria acestora fac parte interpretările ce se referă la următoarele obligații pozitive: adoptarea măsurilor eficiente pentru a proteja persoanele de riscul dispariției în timpul aflării în custodia statului; investigarea plângerilor privind dispariția persoanelor aflate în custodia statului; informarea promptă a persoanelor arestate despre motivele detenției; aducerea promptă a deținutului bănuit de comiterea unei infracțiuni în fața judecă-

torului; asigurarea accesului deținutului la o instanță pentru verificarea legalității detenției; asigurarea dreptului de acces la un tribunal; asigurarea unui proces judiciar echitabil și public în cauze civile și penale; examinarea cauzelor civile și penale în termene rezonabile; asigurarea independenței și imparțialității instanței judecătorești etc.

Concluzii. În lumina celor consemnate, concluzionăm că prin precedente Curții europene în materie penală se au în vedere interpretările instanței care se referă la latura substanțială a drepturilor și libertăților fundamentale, prin care sunt stabilite obligații pozitive în materia dreptului penal sau în baza cărora poate fi tălmăcit sensul normelor penale incriminatoare din materia protejării drepturilor omului.

Referințe bibliografice:

1. Klip A. Dreptul penal european. O abordare integrativă. Ed. Cartier, Chișinău, 2014.
2. Hotărârea ChEDO din 25.04.1978, Tyrer v. Regatul Unit.
3. Hotărârea ChEDO din 20.12.2004, Makaratzis v. Grecia.
4. Hotărârea ChEDO din 23.09.1998., A. v. Regatul Unit.
5. Hotărârea ChEDO din 23.03.1985, X. și Y. v. Olanda.
6. Hotărârea ChEDO din 8.07.2004, Ilașcu și alții v. R. Moldova.
7. Hotărârea ChEDO din 13.05.1980 nr.8416/1979, X. v. Regatul Unit.

Despre autor

Radion COJOCARU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
director al Școlii doctorale
„Științe penale și drept public”,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
e-mail: radioncojocaruu@gmail.com
tel.: 069089176*